

Miscellanea

De geschiedenis van Gennep en de afstamming van Norbertus

Over de geschiedenis van Gennep verscheen in 1975 een mooi uitgegeven werkje met als titel: *1000 jaar Gennep*, geschreven door de in 1968 overleden pastoor Th. Driessen en door M. van den Brand¹⁾. In elf hoofdstukken onderverdeeld omvat het de Gennepse geschiedenis van de oudste tijden tot de 20ste eeuw. De verdienste van dit boekje ligt in het verzamelen van een bewonderenswaardig aantal gegevens. Uiteraard zal ons hier vooral aanbelangen wat de schrijvers over Norbertus (blz. 19-21) en zijn afstamming te bieden hebben.

In een eerste hoofdstuk over de Hattuariërgouw worden de schrijvers geconfronteerd met het moeilijke probleem van de identificatie van de *pagus Ganipi* in een oorkonde van Otto I²⁾. Op het eerste gezicht is deze kwestie zonder belang voor de levensgeschiedenis van Norbertus. Toch kan men zich afvragen hoe de biografen van Norbertus ertoe gekomen zijn hem steeds weer de titel graaf toe te kennen³⁾, terwijl die toch in geen enkele bron voorkomt⁴⁾. Ligt de verklaring misschien in het feit

¹⁾ Th.W.J. DRIESSEN en M.P.J. van den BRAND, *1000 jaar Gennep*, Nijmegen (Uitgeverij «Historie», Postbus 535) 1975, in-8°, X-162 blz.

²⁾ *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen tot op den slag van Woeringen, 5 juni 1288*, uitg. L.A.J.W. SLOET, dl. II, 's-Gravenhage, 1876, nr. 92bis; *MGH., Diplomata regum et imperatorum Germaniae*, dl. I, 2, *Ottonis I. regis diplomata*, Hannover, 1882, blz. 197-198, nr. 115 (Frohse, 949 November 22); *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301*, dl. I, uitg. S. MULLER en A.C. BOUMAN, Utrecht, 1920, blz. 117, nr. 114.

³⁾ Aldus o.m. J. HABETS, *Geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Roermond*..., dl. I, Roermond, 1875, blz. 28; G. van den ELSEN, *Beknopte levensgeschiedenis van de H. Norbertus*..., Averbode, 1890, blz. 3; Ch. CREEMERS, *Bescheiden betreffende Gennep*..., in *Publications de la société historique et archéologique du Limbourg*, 1895, XXXII, blz. 7; J.M.H. EVERSEN en J.L. MEULLENERS, *De Limburgse gemeentewapens*..., Maastricht, 1900, blz. 137; L. KORTH, *Die Patrozinien der Kirchen und Kapellen im Erzbistum Köln*, Düsseldorf, 1904, blz. 163; K.H. MAY, *Zur Geschichte Konrads von Marburg*, in *Hessisches Jahrbuch für Landesgeschichts*, 1951, I, blz. 106; A. BACH, *Das Rheinland und die deutsche Literatur des Mittelalters*, in *Germanistisch-Historische Studien. Gesammelte Abhandlungen*, Bonn, 1964, blz. 497, enz.

⁴⁾ Aldus reeds A. FAHNE, *Geschichte der Grafen, jetzigen Fürsten zu Salm-Reifferscheid*..., dl. 1, Keulen, 1866, in-fol., blz. 37 (over Gennep): «Man kann für den Grafentitel weder Urkunden noch andere Gründe anführen».

dat de gouwen vroeger vrij algemeen als de voorlopers van de graafschappen werden beschouwd, zodat op een *pagus Ganipi* ook een *comitatus Ganipi* moest gevolgd zijn, met uiteraard een grafelijke familie aan het hoofd?

De auteurs van de Gennepse geschiedenis besluiten hun uiteenzetting aldus (blz. 8): «De *pagus Ganipi* willen wij met Gorissen in Zuid België zoeken». Met deze stelling zijn zeker niet alle Nederlandse historici het eens. Men vertaalt nog steeds *Ganipe* door Gennep en de term *pagus* schijnt men op dit ogenblik eerder te willen interpreteren als een kroondomein, een stelling die de auteurs of blz. 6/7 weergeven⁵). Misschien had aan de reeds lange reeks meningen nog kunnen worden toegevoegd dat sommige auteurs de uitdrukking *pagus* helemaal niet als een vaste gebiedsomschrijving beschouwen⁶), zodat de term *in pago Ganipi* dan zou kunnen betekenen: in de *pagus* waarin ook *Ganipe* ligt. Welke mening men hier ook voor de meest waarschijnlijke houdt, in ieder geval biedt deze uitdrukking voorlopig niet veel houvast om de maatschappelijke stand van de heren van Gennep te bepalen.

Het tweede hoofdstuk: *Gouwgraven en prefecten*, steunt hoofdzakelijk op Alpert van Metz, *De diversitate temporum*. Van deze tekst wordt een vrije vertaling gegeven. De hier behandelde figuren zouden kunnen tot de voorvaderen van Norbertus behoren, doch spijtig genoeg is het nog steeds niet mogelijk een zekere stamboom op te maken⁷). Het blijft natuurlijk interessant om weten dat er op de burcht Gennep, door Alpert slechts een burchtje (*municiuncula*) genoemd⁸), in het begin der 11de eeuw prefecten hebben gewoond. Mag men daaruit ook besluiten

⁵) Aldus D.P. BLOK, *De Franken, hun optreden in het licht der historie*, Bussum, 1968, blz. 67 en dezelfde tekst in IDEM, *De Franken in Nederland*, Bussum, 1974 (Tweede herziene druk), blz. 84: «Hiervoor wees ik al op gouwen, die niet anders waren dan grote kroondomeinen; hierbij zou ook wel eens kunnen behoren de onplaatsbare *pagus Ganipi*, waarin de koninklijke *villae* Ewijk en Beek lagen». Op blz. 136 noot 189 voegt hij daaraan toe: «Misschien het latere Rijk van Nijmegen».

⁶) Aldus vroeger ook D.P. BLOK, *Teisterbant*, Amsterdam, 1963, blz. 457: «In een buitengewoon scherpzinnig betoog heeft von Polenz deze formule onderzocht en aangetoond, dat de oorkondenschrijvers na de woorden *in pago*... iedere willekeurige streekaanduiding konden invullen... Ja, men kon zelfs gewoon een plaatsnaam invullen b.v. *in pago Ganipi* (949, Ob. Utrecht 114), zodat het zelfs geen streekaanduiding meer was».

⁷) Hierover zou heel wat meer te zeggen zijn, doch dat zou het kader van deze bespreking te buiten gaan en vooruitlopen op de grondige studie die we ook aan het eerste gedeelte van Norbertus' leven (ca. 1080/85-1125) zullen wijden.

⁸) *Alperti Mettensis de diversitate temporum*, uitg. A. HULSHOF, Amsterdam, 1916, blz. 33.

tot een relatief grote belangrijkheid van die strategische plaats? De functie van de prefect als militair bevelhebber en vooral de belangrijkheid van zijn gebied blijven echter nog vrij vaag⁹⁾.

Het hoofdstukje over de heren van Gennep vangt aan met een korte levensloop van Norbertus, die, hoewel niet rechtstreeks op de bronnen steunend, over het algemeen geloof verdient. Hoe men ertoe gekomen is de uitstap van Norbertus naar Vreden en zijn bekering precies op 28 mei 1115 te dateren, blijft ons een raadsel. Spijtig ook dat een aantal onbewezen beweringen van G. Madelaine kritiekloos werden overgenomen (blz. 21), o.m. omtrent de afstamming van Heribert van Koenraad de Saliër en Hedwig van de hertogen van Lotharingen¹⁰⁾. Norbert was ook geen kanselier voor Italië (blz. 21), maar wel plaatsvervangend aartskanselier voor Italië gedurende enkele maanden, nl. in juni-juli 1133. Een interessante hypothese is echter dat Adalbert, de vermoedelijke¹¹⁾, inactieve en ziekelijke zoon van prefect Godfried (†1010), de stamvader van de heren van Gennep zou zijn geweest (blz. 21-22), die door de schrijvers als de «Berten» worden aangeduid. Enig argument is vanzelfsprekend zijn naam die op -bert eindigt. Hij werd door Balderik van de kleine burcht Gennep verdreven, maar zou eventueel na diens afzetting als prefect (1018), of na diens dood (†1021) op zijn stamgoed kunnen teruggekeerd zijn.

De schrijvers noemen de familie van Norbertus de Berten¹²⁾ op grond van de drie mannennamen die we uit hetzelfde gezin kennen: Norbert, Heribert, Erembert. Anderzijds schijnen zij overtuigd te zijn van de stelling dat alle personen die zich later «van Gennep» noemden, tot één en dezelfde familie behoorden. Dit zal moeilijk te bewijzen zijn, aangezien de stamboom van de familie problematisch blijft. Gezien het

⁹⁾ Zie daarover o.m. J. DHONDT, *Le titre du marquis à l'époque carolingienne*, in *Archivum latinitatis medii aevi*, 1945-46, XIX, blz. 407-417 en J.F. NIERMEYER, *Het Midden-Nederlands rivierengebied in de Frankische tijd op grond van de Ewa quae se ad Amorem habet*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 1953, 66, afl. 2, blz. 162.

¹⁰⁾ Deze bewering nam G. Madelaine over van Ch.-L. Hugo, die de gewoonte had nogal eens te goochelen met genealogieën en naar eigen goeddunken stamvaders uit te delen.

¹¹⁾ Deze zoon wordt door Alpert niet met name genoemd en men kan zich dus afvragen of Godfried wel een zoon had, die Adalbert heette. Th. Driessen meende daartoe te mogen besluiten (in *De Maasgouw*, 1965, 84, kol. 75) op grond van een vermelding in het oudste necrologium van Xanten, op 26 juli, uitg. F.W. OEDIGER, Kevelaer, 1958, blz. 60: «Adalbertus filius comitis Godefrithi».

¹²⁾ Aldus reeds Th.W.J. DRIESSEN, *Gennep, geboorteplaats van St.-Norbertus*, in *De Maasgouw*, 1965, 84, kol. 75.

geringe bevolkingsaantal van het oude Gennep¹³⁾ is er natuurlijk meer kans dat de «van Genneps» één familie vormden dan degenen die zich b.v. «de Colonia» noemden, maar tot een zekerheid dienaangaande is men tot op heden niet geraakt¹⁴⁾.

Er is zelfs een argument tegen deze stelling, nl. dat de drie «Berten» noch onder hun zogenaamde voorouders, noch onder hun nakomelingen met zekerheid ook maar één «Bert» tellen. Dat de genoemde Adalbert stamvader van de heren van Gennep zou zijn is een hypothese, die enkel op de naamgelijkenis steunt. G. Madelaine beweerde dat Lambert, abt van Werden een neef van Norbert zou kunnen zijn¹⁵⁾, doch in de bronnen van het Werdense klooster wordt die familieverwantschap niet aangeduid¹⁶⁾. Bij de voornamen die met zekerheid door «van Genneps» werden gedragen komt echter geen enkele Bert voor. Hun voornamen luiden: Willem, Hendrik, Johan, Jakob, Goswin, Weynand, Dirk, Otto, Oswald en Koenraad. Onder de vrouwelijke nakomelingen is er ook geen enkele Hedwig meer. Hier zijn de overgeleverde namen: Margareta, Christina, Jutta, Katharina, Sophia, Elisabeth en Johanna.

De wapenkunde kan geen oplossing brengen om tot een zekere filiatie te komen¹⁷⁾. Het wapenschild van enkele latere van Genneps is wel bekend, doch van Norbert zelf is geen zegel bewaard gebleven en indien dit wel het geval was geweest, dan zou dat, in die pre-heraldische tijd, gewoon een bisschopsfiguur hebben voorgesteld.

¹³⁾ Volgens Th.W.J. DRIESSEN, *100 jaar dekenaat Gennep. Gedenkboek 1862-1962*, Gennep, 1962, blz. 72, telde Gennep slechts 400 communicanten in 1600, in 1835: 695, in 1853: 800, in 1200 en in 1962: 3.554.

¹⁴⁾ De vraag werd eigenlijk nooit gesteld; de eenheid der familie werd steeds stilzwijgend aanvaard. Uitdrukkelijk zelfs door A. SCHULTE, *War Werden ein freiherrliches Kloster*, in *Westdeutsche Zeitschrift*, 1906, XXV, blz. 183: «Er (nl. Otto van Gennep, proost van Werden 1344, 1350) gehörte der Familie des hl. Norbert an, doch auch noch im 14. Jahrhundert war sie edelfrei».

¹⁵⁾ G. MADELAINE, *Histoire de s. Norbert...*, dl. 1, Tongerlo, 1928, blz. 7. Deze bewering werd overgenomen door Th. DRIESSEN, *Gennep, geboorteplaats van St.-Norbertus*, in *De Maasgouw*, 1965, 84, afl. 3, kol. 75, en in het hier besproken werk blz. 21.

¹⁶⁾ J. ECCARD, *Commentarii de rebus Franciae orientalis et-episcopatus Wirceburgensis*, dl. II, Würzburg, 1729, blz. 919: «Lambertus XXVIII»; *Series abbatum Werthinensium*, MGH., SS., XIII, blz. 288: «Lambertus abbas 29»; *Die Urbare der Abtei Werden a.d. Ruhr*, uitg. R. KOETSCHKE, dl. II, Bonn, 1916, blz. 545: «31. Lambert (1145-51): 1145, 1151 Mai 17. †Okt. 20. Rexit annis 6.» In de MGH., *Diplomata, Die Urkunden Konrads III.*, uitg. Fr. HAUSMANN, Wenen, 1969, komt Lambert viermaal voor tussen 1145 en 1151, doch wordt nooit «van Gennep» genoemd.

¹⁷⁾ Zoals de schrijvers door een ingewikkelde redenering trachten aan te tonen op blz. 22.

Indien men kon aantonen dat alle van Genneps sedert Heribert onafgebroken op de burcht Gennep hadden gewoond, dan zou dat een argument leveren om ze alle als van één enkele familie en als familieleden van Norbert te beschouwen. Voor Heribert mag men, op grond van de *Vitae*¹⁸ aannemen dat hij de burcht bewoonde, maar voor de latere van Genneps kan ook hier geen continuïteit worden bewezen.

De studie der van Genneps brengt voorlopig niets bij tot de geschiedenis van Norbertus. Zelfs de levensloop van de bekendste zoon van dit geslacht, Willem van Gennep, aartsbisschop van Keulen (1349-62), waarover zopas nog een artikel verscheen¹⁹), biedt geen aanknopingspunten om de familieverwantschap van Norbertus op te helderen. Ook het opzoeken van alle ons bekende middeleeuwse geslachten, die een voorliefde zouden hebben getoond voor de vier voornamen die ons uit Norberts familie met zekerheid zijn gekend, leidde tot op heden niet tot een ernstige hypothese. Kortom, er blijven een groot aantal open vragen omtrent de afstamming van Norbertus, zijn maatschappelijke stand, de bewoning en de belangrijkheid van de burcht Gennep, enz. Laten we hopen dat ooit wetenschappelijke opgravingen worden ondernomen op de plaats van het Gennepershuis, want dat is wellicht nog de enige weg om onze povere kennis enigszins te verrijken.

Vermelden we tenslotte nog dat dit boekje over Gennep bijzonder mooi en degelijk geïllustreerd is voornamelijk met prenten uit de verzameling van drs. Th. Manders te Gennep. De auteurs hebben een grote inspanning geleverd voor het opzoeken en verwerken van zoveel en zo verscheiden materiaal. Als amateur-historici hebben zij zich opvallend goed van hun moeilijke taak gekweten, al zal de beroeps-historicus hier en daar naar een grondiger bewijsvoering vragen en een meer nauwkeurige uiteenzetting. Spijtig is ook dat er al te veel druk- en taalfouten bleven staan. Hoe dan ook, het is een verheugend feit dat met dit werkje voor het eerst een volledige geschiedenis van Gennep

¹⁸) *Vita A*, MGH., SS., XII, blz. 671: «Huius pater Herebertus de castro Genepe iuxta silvam Ketela ...»; *Vita B*, AA.SS., I Junii, blz. 808: «Nomen patris eius Herbertus, de castro iuxta silvam Kettel a Genepe nomine ...».

¹⁹) W. JANSSEN, «*Under dem Volk verhasst*». Zum Episkopat des Kölner Erzbischofs Wilhelm von Gennep (1349-62), in *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein*, 1975, 177, blz. 41-61.

werd geschreven, waarop het adagium toepasselijk is : *melius est sic esse quam penitus non esse.*

Mankevosstraat 71
B – 1860 Meise

W.M. GRAUWEN, O. Praem.

Quaedam relate ad Beatificationem Martyrum Gorcomiensium

Historia et circumstantiae martyrii eorum qui, in odium fidei, trucidati sunt a militibus religioni infensis, die 9 iulii 1572, in civitate Neerlandiae Ten Briel fuse et fundatam exposita exponuntur in *Actis Sanctorum, Iulii*, tom. II, Antverpia, 1721, pp. 736-847. Martyres illi vulgo Gorcomiences dicuntur, eo quod plures ex ipsis oriundi erant ex civitate Gorcum. Inter illos novemdecim Martyres, erant duo Praemonstratenses, Hadr. Becanus (Van Beek); et Iacobus Lacops.

Inde ab anno 1619, potissimum ex parte ff. Minorum (ad quem Ordinem plures ex illis Martyribus pertinuerant) conatus adhibiti sunt ad hoc ut illis Martyribus corona beatificationis et canonizationis ex parte Ecclesiae catholicae conferreretur. Iuxta *Acta Sanctorum*, l.c., p. 746, Petrus de Hullegarde, procurator specialis ab Ordine fr. Minorum designatus fuerat ad hoc ut processus beatificationis ab bonum effectum perduceret. Eodem loco, *Acta Sanctorum*, l.c., p. 747, referunt plures Episcopos litteras misisse ad Summum Pontificem ut beatificatio illorum Servorum Dei proclamaretur. Additur, l.c., etiam Capitulum Generale Praemonstratense, anno 1663, tales litteras ad Summum Pontificem misisse.

Beatificatio illa sollemnis de facto proclamata est die 14 novembris 1675, a Summo Pontifice Clemente XI. Postea, die 29 iunii 1867, Summus Pontifex Pius IX eosdem Martyres solemniter canonizavit.

Tempore quo processus beatificationis ex parte ff. Minorum promoveretur, Procurator generalis Ordinis Praemonstratensis erat Petrus Carette, canonicus Praemonstratensis. Huius procuratoris, Carette, nonnullae litterae asservantur in archivo abbatae Parcensis, Li. XXI, cas. XVII, 5. In litteris istis, missis abbati Parcensi, Liberto de Pape, qui tunc erat Vicarius generalis pro Circaria Brabantia, non paucae